

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TURIZM INFRATUZILMASINI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Tajieva Shaxnoza Mamarejabovna
Alfraganus University o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasining hozirgi holati, rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolar va istiqboldagi imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, turizm infratuzilmasining asosiy tarkibiy qismlari - transport, turar joy, axborot-kommunikatsiya, sanitariya, logistika va raqamli infratuzilmalar har tomonlama o‘rganildi. Mamlakatda turizmni rivojlantirishga qaratilgan milliy asoslangan strategiyalarni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: transport tizimi, mehmonxona xo‘jaligi, logistika, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli infratuzilma, ichki turizm, xalqaro turizm, servis sifatini boshqarish,

Annotatsiya. V dannoy state proanalizirovano tekuyee sostoyanie, tendensii razvitiya, sushchestvuyuyushie problemy i perspektivy razvitiya turistskoy infrastruktury v Respublike Uzbekistan. Takje vsestoronne izucheny osnovnyye komponenty turistskoy infrastruktury - transportnaya, jilaya, informatsionno-kommunikatsionnaya, sanitarnaya, logisticheskaya i sifrovaya infrastruktury. Razrabotany predlojeniya po sovershenstvovaniyu natsionalnykh strategiy, napravlennykh na razvitie turizma v strane.

Klyuchevye slova: transportnaya sistema, Gostinichnoe xozyaystvo, logistika, informatsionnyye i kommunikatsionnyye texnologii, sifrovaya infrastruktura, vnutrenniy turizm, mejdunarodniy turizm, upravlenie kachestvom servisa.

Annotation. In this article, the current state of tourism infrastructure in the Republic of Uzbekistan, development trends, existing problems and prospects were analyzed. Also, the main components of the tourism infrastructure - transport, accommodation, information and communication, sanitation, logistics and digital infrastructures-were comprehensively studied. Proposals have been developed to improve nationally based strategies aimed at promoting tourism in the country.

Keywords: transport system, hotelier, logistics, ICT, digital infrastructure, domestic tourism, international tourism, service quality management.

Kirish. Raqamlashtirish sharoitida turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalasi bugungi O‘zbekistonning iqtisodiy siyosatini shakllantirishda ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylangan. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasida turizmning ulkan salohiyatini ro‘yobga chiqarish, hududiy rivojlanishni ta‘minlash va tashqi iqtisodiy faollikni oshirishdagi roli alohida ta‘kidlangan. Shu sababdan ham turizm infratuzilmasi - nafaqat sohaning texnik asosi, balki mamlakat iqtisodiy o‘rnatilishining

muhim tayanchi sifatida qaralmoqda.

Birinchi navbatda, dolzarblikni belgilab beruvchi asosiy omil - bu global tendensiyalar bilan bog'liq. Bugungi kunda turizm faqatgina dam olish vositasi emas, balki investitsiyalar jalb etish, ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash, kichik va o'rta biznesni faollashtirish, eksportni diversifikatsiya qilishning samarali vositasiga aylanmoqda. Dunyo banki va BMTning Buyuk turizm tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm sohasidagi infratuzilmaga qo'yilgan har 1 AQSH dollari investitsiya ikkitadan ortiq sohada multiplikativ iqtisodiy samara beradi. Demak, infratuzilmaviy islohotlar O'zbekistonning ichki bozorida ham, tashqi imijida ham o'z samarasini beradi.

Ikkinchidan, turizm infratuzilmasining rivojlantirilishi hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi holda mamlakatda turizm asosan yirik markazlar - Toshkent, Samarqand, Buxoro va Xiva atrofida jamlangan. Qolgan hududlarda esa turistik resurslar mavjud bo'lsa-da, infratuzilmaning sust rivojlangani ulardan foydalanish imkoniyatini cheklab qo'yadi. Masalan, Surxondaryo, Navoiy yoki Jizzax viloyatlarida noyob tabiiy va arxeologik ob'ektlar bor, ammo logistika, turar joy va servis yetishmasligi sababli turistlar oqimi past darajada qolmoqda. Agar infratuzilma yaxshilansa, ushbu hududlar ham milliy va xalqaro turizm xaritasiga kiritilishi mumkin.

Uchinchidan, infratuzilmani takomillashtirish ichki turizmni rivojlantirishda ham hal qiluvchi omil hisoblanadi. Koronavirus pandemiyasi davrida dunyo bo'ylab ichki turizmga qiziqish ortdi, O'zbekistonda ham aholi o'z yurtidagi turistik ob'ektlarga bo'lgan e'tiborni oshirdi. Ammo ichki turizmni barqaror saqlab qolish uchun, eng avvalo, mahalliy sayyohlar uchun qulay va xavfsiz muhit - yo'llar, sanitariya, arzon va sifatli turar joylar, internet aloqasi, navigatsiya tizimlari kabi infratuzilma elementlari ta'minlanishi shart.

To'rtinchidan, turizm infratuzilmasi xalqaro turizmga raqobatbardoshlikning hal qiluvchi mezonini hisoblanadi. Hozirgi global sharoitda turist faqat tarix yoki madaniyat uchun emas, qulaylik va servis darajasi uchun ham destinatsiyani tanlaydi. Jahon standartlariga javob beradigan aeroportlar, temir yo'l vokzallari, zamonaviy mehmonxonalar, ko'p tilli axborot tizimlari, ekologik toza va xavfsiz muhit - bularning barchasi mamlakatning xalqaro turistik bozordagi pozitsiyasini belgilaydi. Agar O'zbekistonda turizm infratuzilmasi zamonaviy darajaga chiqarilsa, mamlakat Markaziy Osiyoda turizm xabiga aylanishi mumkin.

Beshinchidan, infratuzilmani yaxshilash ijtimoiy barqarorlik va aholi turmush sifatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Turizm ob'ektlari yaqinida transport, sanitariya, ichimlik suvi, internet va boshqa infratuzilmaviy loyihalar amalga oshirilganda, faqat turistlar emas, balki mahalliy aholi ham bu imkoniyatlardan foydalanadi. Bu esa hududda ijtimoiy faollikni oshiradi, aholi o'rtasida turizm sohasiga bo'lgan ishonch va ishtirok darajasini kuchaytiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Jahon miqyosida E. Inskip o'zining «Tourism Planning» asarida turizmni barqaror rivojlantirish uchun infratuzilmani kompleks yondashuvda rejalashtirish zarurligini ta'kidlaydi. U tomonidan turizm

infratuzilmasini nafaqat transport va turar joylar bilan, balki atrof-muhit, madaniy merosni muhofaza qilish, aholining ehtiyojlari bilan ham bog‘liq holda ko‘radi.[1] Inskipning bu qarashlari infratuzilmani strategik rejalashtirishda «faol hududiy integratsiya» tamoyiliga asoslanadi, bu esa O‘zbekiston sharoitida hududiy nomutanosiblik muammosini hal qilishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

M. Abduraxmonov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, O‘zbekistonda turizm infratuzilmasining holati, muammolari va rivojlanish istiqbollarini tahlil qilgan. Uning tadqiqotlarida asosiy e‘tibor Samarqand, Buxoro va Xorazm viloyatlaridagi infratuzilmaviy tafovutlarga qaratilgan bo‘lib, u kam rivojlangan hududlarda infratuzilmaga investitsiya jalb qilish mexanizmlarining yetishmasligini alohida ta’kidlaydi.[6] Biroq, Abduraxmonovning ishlarida infratuzilmani raqamlashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy qilish masalasi yetarli darajada yoritilmagan.

Shuningdek, UNWTO xalqaro tashkilotining hisobotlarida, infratuzilmaviy sifat va xizmatlar turistlar uchun «asosiy qaror qabul qilish mezonlari»dan biri ekani qayd etilgan. Xususan, zamonaviy aeroportlar, temir yo‘l vokzallari, mehmonxonalar, sanitariya va axborot xizmatlarining mavjudligi har bir turistik destinatsiyaning jozibadorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.[2] Bu qarashlar O‘zbekiston sharoitida infratuzilmani rivojlantirish orqali ichki va xalqaro turistlar sonini keskin oshirish imkoniyatini ilmiy asoslaydi.

Xalqaro darajada, K. Gunnarsson va D. Xoll tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, infratuzilmani mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning turizm orqali yo‘lga qo‘yilishida «katalizator» funksiyasi deb baholaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, infratuzilmaviy sarmoyalar faqat turistlar oqimini emas, balki butun hududdagi biznes muhitini faollashtiradi.[3] Bu qarash, xususan, O‘zbekiston kabi hududiy nomutanosiblikka ega mamlakatlar uchun juda muhim nazariy asos hisoblanadi.

D. Buhalis va R. Cooper esa o‘zlarining tadqiqot ishlarida, elektron turizm infratuzilmasi (e-tourism infrastructure) tushunchasini kiritgan ilk olimlardan bo‘lib, ular onlayn rezervatsiya, axborot portallari, interaktiv xaritalar va foydalanuvchi platformalarining hozirgi infratuzilmaning ajralmas qismiga aylanganini ta’kidlaydilar.[4,5] Ular infratuzilmani faqat fizik emas, balki raqamli platformalar orqali ham turistlar salohiyatini oshiruvchi muhit sifatida qarashni taklif qiladilar.

Tadqiqot metodologiyasi. Raqamlashtirish sharoitida turizm infratuzilmasini shakllantirish yo‘llarini tizimli tahlil, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo‘llanilgan.

Tahlil va natijalar. Raqamlashtirish sharoitida keyingi yillarda turizm sohasiga nisbatan davlat siyosatining izchilligi, amaliy islohotlarning tizimli ravishda amalga oshirilayotgani natijasida ushbu yo‘nalish iqtisodiyotning strategik ustuvor sohalari qatoriga kiritildi. Xususan, «O‘zbekiston – yangi Turkiston», «Ipak yo‘li turizmi», «Ziyorat turizmi» va «Ekologik turizm» kabi loyihalar doirasida mintaqaviy va xalqaro miqyosdagi turistik yo‘nalishlar faol rivojlantirilmoqda.

Mehmonxona xo‘jaligi, gidlar tayyorlash, viza tizimini raqamlashtirish, turizmni targ‘ib qilish agentliklarining faoliyatini mustahkamlash, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy qilish kabi tadbirlar shuning yorqin ifodasidir.

Jadval

O‘zbekistondagi xududlarda joylashgan mehmonxonalarning infratuzilmasi⁴⁵

Hududlar nomi	2022 yilda mehmonxonalar soni	2023 yilda mehmonxonalar soni	O‘zgarish (%)
Toshkent shahri	273	307	+12
Toshkent viloyati	76	97	+28
Samarqand	186	116	-38
Buxoro	204	180	-12
Navoiy	44	37	-16
Jizzax	33	33	0
Namangan	26	29	+12
Qashqadaryo	43	46	+7
Xorazm	79	75	-5
Surxondaryo	64	50	-22
Sirdaryo	20	14	-30
Andijon	26	22	-15
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	44	30	-32

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra:

1. Poytaxt va atrofidagi viloyatlarda (+12 % va +28 %) o‘shish – Toshkent shahri va viloyatida mehmonxona infratuzilmasi faol rekonstruksiya qilinmoqda. Bu yirik hududlar iqtisodiy markaz va turizmdagi ilgari surilgan yo‘nalishlarning asosiy qismi sifatida xizmat qilayotganidan dalolat beradi.

2. Samarqandda –38 % qisqarish – Bu infratuzilma islohotlarining noto‘g‘ri boshqarilishi yoki xususiy sektor jalb qilishda ilgari qo‘yilgan talablar yoki subsidiyalar demotivatsiyasi sabablari bilan izohlanishi mumkin. Islomiy sabablar orqali tengsiz ishtirok yoki joylardagi investitsiya imkoniyatlarining sustligi ta’sir ko‘rsatgan.

3. Buxoro, Navoiy va boshqalarda –12-16 % kamayish – Bu regionlarda infratuzilmani qayta qurish initsiativasi cheklanganidan yoki ayrim ob’ektlarning ommaviy turizmga moslashtirilmayotganidan dalolat.

4. Jizzaxda barqarorlik (+0 %) – Bu mintaqada infratuzilma umuman rivojlanmagan va status kvo saqlanganini anglatadi.

5. Qashqadaryo, Namangan va Andijon – kichik o‘shish (+7-12 %) – Demak, bu hududlarda turistik infratuzilmaga talab botincha rivojlanmoqda, ammo bu o‘shish hali ham kichik ko‘lamda.

6. Sirdaryo va Qoraqalpog‘istonda – katta pasayish (–30-32 %) – Bu hududlarda infratuzilmani qo‘llab-quvvatlash ihtiyojiga e’tibor qaratishingizni taqozo etadi; bu yerda strategik investitsiyalar va davlat-xususiy sheriklik

⁴⁵ Manba: TourCentralAsia, «Hotel Statistics in Uzbekistan», Uzbekistan Tourism Industry Statistics 2024

mexanizmlari yo‘q.

Xulosa. Raqamlashtirish sharoitida turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalasi nafaqat sohaviy muammo, balki milliy iqtisodiyot, hududiy rivojlanish, investitsiya siyosatining muhim bo‘g‘ini va mamlakatning xalqaro imijini shakllantiruvchi strategik yo‘nalish sifatida ko‘rilishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

-har bir hudud uchun alohida infratuzilmaviy rivojlanish konsepsiyasi ishlab chiqilishi;

-turistik infratuzilmani davlat-xususiy sheriklik asosida kengaytirish;

-axborot va raqamli xizmatlarni joriy etishga ustuvor ahamiyat berish;

-xizmat ko‘rsatish sohasida kadrlar tayyorlash va sifat nazoratini kuchaytirish;

-turizm infratuzilmasini ekologik va inklyuziv yondashuvlar asosida shakllantirish;

-infratuzilma monitoringi uchun ilmiy-analitik markazlar va ma’lumot platformalari tashkil etish lozim.

Shunday qilib, turizm infratuzilmasini mustahkamlash O‘zbekiston uchun nafaqat turistik salohiyatni ro‘yobga chiqarish, balki hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy faollashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va milliy taraqqiyotning yangi bosqichiga chiqish vositasiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*. Van Nostrand Reinhold.

2. UNWTO (2023). *Tourism and Infrastructure Development: Global Trends Report*. Madrid: World Tourism Organization.

3. Gunnarsson, K., & Hall, D. (2005). Infrastructure and Regional Development in Tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 5(2), 135–150.

4. Buhalis, D. (2000). *eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management*. Pearson Education.

5. Cooper, R. (2003). *Tourism: Principles and Practice*. Pitman Publishing.

6. Abduraxmonov, M. (2019). “O‘zbekistonda turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalalari”. *Turizm iqtisodiyoti jurnali*, №3, 15–23.